

Anna Opar, Antoni Krauz
Uniwersytet Rzeszowski

Wolontariusz jako przyszły pracownik socjalny – perspektywa rozwoju zawodowego w obszarze pracy socjalnej w świetle współczesnych procesów na rynku pracy

Volunteers as prospective social workers – the perspective of professional development in the area of social care in the light of current processes on the job market

Abstract: The topic revolves around voluntary work as not only a way of offering selfless help which usually takes place in the form of an additional activity performed by people employed in other sectors than the social one. The aim of the paper is to offer a broader (subjective) perspective on voluntary work in the field of help offered to other people, which is also conscious – or realized in the process – acquiring by volunteers new skills as a part of their preparation for the job of a social worker in the close future. The article presents common motifs behind voluntary work and social work which predispose the volunteer to perform the voluntary work in a permanent, fully professional manner. However, the essential aspect and core issue of this presentation is the professional perspective in the area of social work in the light of current processes on the job market. The greatest emphasis is laid on the status of the social worker in the context of attractiveness of such a profession among other occupations, especially the commercial ones, and in the context of the demand for positions in the – broadly understood – social field on the job market. Finally, the attempt is made to answer the question of whether the informed choice made by volunteers carving their professional carriers in the social care is the choice that may allow for fulfilling one's professional ambitions (as long as such an answer may be justified taking into consideration the altruistic character of social work – even if regarded as a professional occupation, it still is altruistic and non-profit).

Keywords: volunteer, social worker, social care, current job marker

Wprowadzenie

Podjęte niniejszym zagadnienie dotyczyć będzie w zamiarze autora ścisłej relacji pomiędzy zjawiskami zdającymi się być formalnie dwoma osobnymi: wolontariatu i pracy socjalnej rozumianej jako zawód. Ścisły ten związek wynika z podobieństwa przedmiotu zainteresowania obu aktywności, jak również z bliskości przyczyn i motywacji inicjujących obie te działalności. Mimo iż ujmowanie wolontariatu i pracy socjalnej jako osobnych jest uprawnionym w ujęciu definicji, to można rozpatrzeć obie instytucje w ścisłym związku w kontekście przyczynowo-skutkowym, gdzie podjęcie się obowiązków pracownika socjalnego stać się może naturalną konsekwencją zdobytych doświadczeń wolontariackich. Celem tutaj przyjętym jest więc szersze, podmiotowe spojrzenie na aktywność prowadzoną przez wolontariusza, jako potencjalnie ukierunkowaną na własny rozwój zawodowy i osobisty oraz nabywanie przez niego nowych umiejętności, umożliwiających wykonywanie zawodu pracownika socjalnego. Tak nakreślona perspektywa rozwoju zawodowego w obszarze pracy socjalnej jest na tyle realnie prawdopodobną, że uznać można ją za wartość krótkiej charakterystyki. W szczególności interesującym staje się to zagadnienie w ujęciu współczesnych realiów rynku pracy w Polsce.

Wolontariusz a pracownik socjalny

W pierwszej części podjęte zostanie zagadnienie definicji wolontariusza i pracownika socjalnego. Celem tego – mimo istniejących różnic jak i zbieżności pomiędzy definicjami – będzie ukazanie zasadności łączenia obu instytucji i doszukiwania się wspólnego mianownika między nimi, tak, by móc następnie wykazać uprawnienie do wiązania motywacji do podejmowania obu tych zajęć. Trzeba zastrzec, że nie wolno w poniższym wywodzie pozwolić sobie na zbytne uproszczenie i sprowadzenie wolontariatu i pracy socjalnej do wspólnego zupełnie jednolitego mianownika. Mimo tezy, której chęć udowodnienia skłania autora do wyłuszczenia jak największej ilości zbieżnych cech, należy zauważyć różnice. Jak uznaje Z. Tokarski, „bycie wolontariuszem to bezpłatne, świadome, dobrowolne działanie na rzecz innych, wykraczające poza więzi rodzinno-koleżeńskie. Wolontariuszem może być każdy, w każdej dziedzinie życia społecznego, wszędzie tam, gdzie taka pomoc jest potrzebna”¹. Tak szeroka znaczeniowo definicja

¹ T. Tokarski, *Wolontariat w Polsce. Raport z badań w latach 2000–2003*, Łódź 2008, s. 125.

instytucji wolontariatu – choć regulowana przepisami ustawy² – znakomicie obrazuje umiejscowienie idei wolontariatu, nieograniczonej co do przedmiotu swojego zainteresowania, główny jednak ciężar kładącej na funkcję pomocy, by nie użyć zwrotu – funkcję usługową. „Wolontariusz (łac. *volonatrius*) to człowiek, który podejmuje się jakiejś pożytecznej działalności z własnej nieprzymuszonej woli, nie oczekując wynagrodzenia, kierując się głównie pobudkami etycznymi, emocjonalnymi oraz zawodowymi”³. Chcąc tytułem wstępu zdefiniować pojęcie pracy socjalnej, można za A. Kurcz przypomnieć, że Rezolucja (67) 16 Rady Europy definiuje pracę socjalną jako „(...) specyficzną działalność profesjonalną, której zadaniem jest ułatwianie wzajemnego przystosowania jednostek, rodzin, grup i środowiska społecznego, w którym żyją oraz rozwijanie poczucia własnej wartości indywidualnej poprzez wykorzystywanie możliwości tkwiących w ludziach, w stosunkach interpersonalnych, oraz zasobach udostępnianych przez społeczność lokalną”⁴.

Mimo pierwszoplanowej różnicy, jaką stanowi fakt, iż wolontariat jest działalnością niewynagradzaną, a wykonywanie pracy socjalnej jako profesji wiąże się z otrzymywaniem wynagrodzenia, bardzo wiele czyni utożsamianie obu zjawisk uzasadnionym, szczególnie z perspektywy osoby je wykonującej. Przy tej okazji należy podkreślić, że czynnikiem wyróżniającym pracę społeczną jaką wykonują wolontariusze od pracy zarobkowej jest bezpłatność, „(...) jednak należy tu odróżnić bezpłatność od bezinteresowności”⁵.

Z pewnością można uznać, że praca socjalna, będąc pojęciem szerokim, może zawierać w swojej treści zjawisko wolontariatu. Jak zauważa J. Krzyszkowski, w szczególności w terminologii Unii Europejskiej, da się odnotować przenikanie znaczeniowe obu terminów w pojęciu tzw. służb społecznych. Pojęcie służb społecznych przytacza wspomniany Autor pisząc, iż służby społeczne stanowią rodzaj publicznych lub pozarządowych organizacji, które świadczą usługi dla

² Wolontariuszem jest osoba fizyczna, która ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonuje świadczenia na zasadach określonych w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. 2003 Nr 96 poz. 873.

³ B. Matyjas, *Wolontariat jako działanie prospołeczne w obszarze pomocy społecznej i pracy socjalnej*, w: *Wolontariat jako działanie prospołeczne w obszarze pomocy społecznej i pracy socjalnej*, B. Matyjas (red.), Kielce 2009, s. 183.

⁴ A. Kurcz., *Europejskie wymiary kształcenia do zawodu pracownika socjalnego*, w: *Pracownik socjalny. Wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej*, J. Brągiel, A. Kurcz (red.), Opole 2002, s. 14.

⁵ K. Kossek., *Anioły które dają i biorą – o motywach bycia wolontariuszem*, w: *Wolontariat jako działanie prospołeczne w obszarze pomocy społecznej i pracy socjalnej...*, dz. cyt., s. 141.

zaspokojenia osobistych i społecznych potrzeb takich grup użytkowników, jak dzieci i rodziny, ludzie starzy i osoby upośledzone fizycznie, umysłowo. Pisze: „służby społeczne zatrudniają pracowników socjalnych i inne pokrewne grupy zawodowe oraz wykorzystując w swych działaniach udział wolontariuszy”⁶. Uznanie pracy socjalnej i wolontariatu pojęciami ściśle korespondującymi i dotyczącymi wspólnej w ogromnej części materii – co tym bardziej czynić może dzisiejszych wolontariuszy profesjonalnymi pracownikami socjalnymi jutro – wynika z potrzeby „(...) sprostania wszystkim wyzwaniom, zarówno tym stojącym od zarania przed pomocą społeczną, jak i tym nowym, wynikającym z przemian społecznych (...) Ponadto, stałe współdziałanie z członkami społeczeństwa biorącymi udział w akcjach dobroczynnych jest bardzo ważnym elementem w pracy socjalnej, polegającym na mobilizowaniu ludzi dobrej woli, którzy chcą i mogą wykonywać różne funkcje dobroczynne w charakterze wolontariuszy (...)”⁷. Nie można traktować wolontariatu i pracy socjalnej jako materii niemających na tyle wspólnego obszaru, jakim się zajmują, by nie uznać doświadczonego wolontariusza za odpowiedniego kandydata do pracy socjalnej.

Mając na uwadze założenie, że wolontariusz kontynuować będzie działalność prospołeczną w formie profesjonalnie rozumianej pracy socjalnej, jest w podjętym ujęciu założeniem teoretycznym, chce autor w pierwszej kolejności wykazać potencjalne powody konstruowania takiego modelu, a następnie przede wszystkim umiejscowić to zjawisko w okolicznościach rynku pracy. Z pewnością uznać należałoby, iż doceniając wagę motywacji warunkujących wybór zawodu przez młodego człowieka, można przyjąć względną stałość trudnej do jednoznacznego zdefiniowania sfery związanej z jego etyczno-moralnymi postawami i zdolnością do służenia pomocą i opieką drugiemu człowiekowi, rodzinom, grupom lub środowiskom i towarzyszącej jej motywacji⁸. Zgodzić należy się z przywołaną Autorką, gdy pisze, że „w przypadku pracownika socjalnego, którego rola zawodowa wymaga zaangażowania w proces pomagania innym, szczególnego znaczenia nabiera charakter motywacji, jaka towarzyszyła mu w momencie podjęcia decyzji o wyborze zawodu i jaka towarzyszy mu w sytuacji codziennego

⁶ J. Krzyszkowski., *Nowa rola służb społecznych w jednoczącej się Europie a pomoc społeczna w Polsce*, w: *Wielowymiarowość pracy socjalnej*, K. Frysztański, K. Piątek (red.), Toruń 2002, s. 85.

⁷ K. Leśniak-Moczuk, *Zmiany jakościowe w pracy socjalnej w okresie przemian społeczno-gospodarczych*, w: *Wielowymiarowość pracy socjalnej...*, dz. cyt., s. 115.

⁸ Zob. A. Kurcz, *Poczucie tożsamości zawodowej pracowników socjalnych*, w: *Pracownik socjalny. Wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej...*, dz. cyt., s. 156–160.

podejmowania działań związanych z formami jego zawodowej aktywności⁹. Nie podnosząc w niniejszej argumentacji konkretnych „za” bądź „przeciw” motywacji, autor pragnie podkreślić, iż fakt subiektywnej, pozytywnie zorientowanej owej motywacji wolontariusza chcącego przyczynić się szeroko rozumianemu dobru społecznemu poprzez swoją aktywność wolontariacką, determinować może jego pobudki w przypadku pracy socjalnej o tyleż bardziej.

Niezależnie jednak od mniejszego bądź większego prawdopodobieństwa kontynuacji działalności wolontariatu następnie na polu profesjonalnie świadczonej pomocy socjalnej, doszukiwać można się w sferze teoretycznej zdecydowanie (potencjalnie) wspólnych motywacji dla obu korespondujących zjawisk. Trzeba w ujęciu przyrównującym pracę wykonywaną przez pracownika socjalnego do usług świadczonych przez wolontariusza zauważyć za B. Olszak-Krzyżanowską, iż mimo formalnej „profesjonalizacji” pracy socjalnej, jako pisze Autorka: „zawód pracownika socjalnego należy do grupy zawodów z powołania. Dlatego też – obok sumiennego wypełniania obowiązków zawodowych duży akcent kładzie się na etyczne aspekty: bezinteresowność, wyrozumiałość, zdolność do wyrzeczeń osobistych, życzliwe usposobienie, sprawiedliwość. Według tych *cnót* pracownik socjalny pełni swą misję. W zawodach tożsamy z misją kwestia wartości ma znaczenie pierwszoplanowe, przedstawiając zbiór ideałów, celów i standardów postępowania”¹⁰.

Chcąc zgłębiać zagadnienie motywacji leżących u podstawy działalności społecznej, można odnotować motywacje wynikające z altruizmu egocentrycznego – gdzie troska o dobra własne towarzyszy dbaniu o dobro drugiego człowieka, ale także „motywacje wynikające z altruizmu allocentrycznego (bezinteresownego) – gdzie postawa skupia się wyłącznie na bezinteresownym służeniu innym i na samym dziele”¹¹. Postrzegając jednak analizowaną kwestię w kategoriach nie skrajnych, można uznać, że zachowania prospołeczne inspirowane są w znacznej mierze podobnymi pobudkami zarówno w przypadku wolontariatu, jak i pracy socjalnej.

⁹ Tamże, s. 156.

¹⁰ B. Olszak-Krzyżanowska, *Pracownik socjalny – zawód czy misja*, w: *Pracownik socjalny a lokalny rynek pracy*, M. Fic (red.), Zielona Góra 1993, s. 85.

¹¹ B. Matyjas, *Wolontariat jako działanie prospołeczne w obszarze...*, dz. cyt. s. 185.

Dziś wolontariusz – jutro pracownik socjalny. Teoretyczna konstrukcja kontynuacji

Kolejnym – drugim – segmentem dokonywanej charakterystyki, będzie próba powiązania obu działalności i wykazanie, iż wolontariat może stać się niejako wstępem do pracy socjalnej. Cały czas zważając na fakt, iż mowa jest o dwóch kategoriach, autor skłania się do poszukiwania ciągłości w aspekcie możliwej „kontynuowanej” drogi zawodowej pomiędzy wolontariatem a pracą socjalną. Choć „pracownik socjalny to zawód w większości przypadków wybierany świadomie”¹², to zdaje autor sobie sprawę z faktu, że w rzeczywistości część pracowników socjalnych kieruje się innymi niż – nawet połowicznie identyfikowany altruizm – powodami wybierając zawód, o którym mowa. I tak jak znaczna część pracowników socjalnych wśród motywacji subiektywnych deklaruje chęć pomocy słabym, zagubionym, samotnym i chorym, tak również i część osób „profesjonalnie” zajmujących się pracą socjalną, jako powód o charakterze zewnętrznym podaje przypadek, zbieg okoliczności bądź trudności na rynku pracy¹³. W opublikowanych badaniach do interesujących na tle poruszonego problemu wniosków doszła M. Łuczyńska, stwierdzając, że „porównując odpowiedzi pracowników socjalnych udzielone w badaniach z 1988 i 2010 roku na pytanie o motywacje związane z wyborem zawodu, można zauważyć – co zresztą jest widoczne najjaszkawiej – utrzymującą się przez dwadzieścia dwa lata na poziomie powyżej 40% wskazań motywację przypadkową”¹⁴. W konstruowanym modelu celem jednak nie jest sama ocena prawdopodobieństwa i zasadności tej „ścieżki” zawodowej, lecz jej umiejscowienia w rzeczywistości na rynku pracy w sytuacji zaistnienia. Można powiedzieć, że autor dąży do oceny, czy wybór tej drogi może być wyborem słusznym, a jeśli tak, to w czyjej perspektywie może być tak ocenionym.

Jeśli uznać, że doświadczenie zdobyte zanim rozpoczęta zostanie permanentna praca zawodowa – czy to w formie praktyki, czy też stażu – jest czynnikiem wspomagającym wybraną drogę rozwoju zawodowego, to wolontariat może być znakomitą praktyką. „Praca wolontariacka jest źródłem samorealizacji i poczucia, że jest się potrzebnym. Oferując swój wolny czas, wiedzę i umiejętności innym ludziom i instytucjom, wolontariusz zyskuje wdzięczność, satysfakcję, nowe

¹² *Raport z badań. Rola pracownika socjalnego we współczesnym świecie – perspektywy i zagrożenia*. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze, Zielona Góra 2013, s. 92.

¹³ Zob. A. Kurcz, *Poczucie tożsamości zawodowej pracowników...*, dz. cyt., s. 157–158.

¹⁴ M. Łuczyńska, *Pracownicy socjalni w procesie zmian – na podstawie badań z 1988, 1995 i 2010 roku*, w: *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, M. Rym-sza (red.), Warszawa, 2012, s. 53, <http://isp.org.pl/uploads/pdf/52183713.pdf> [dostęp: 18.05.2014 r.].

znajomości i doświadczenie. Wolontariat to dobry pomysł na aktywne, ciekawe i pożyteczne spędzanie wolnego czasu, a także zdobycie doświadczenia zawodowego i umiejętności współpracy w grupie, poznania swoich mocnych i słabych stron, uzupełnienia wiedzy zdobytej w szkole i na uczelni, a także możliwość zdobycia nowych praktycznych umiejętności¹⁵. Postrzeganie motywacji wolontariusza jedynie w aspekcie altruistycznym zdaje się nie uwzględniać mimo wszystko całego spektrum czynników. „Współczesny wolontariusz – jak piszą M. Kwapiszewska i J. Kwapiszewski – to osoba pracująca dla innych, ale pracująca też dla siebie, kształtuje on siebie, swoją osobowość m.in. poprzez pracę w zespole”¹⁶. Dlatego wśród motywów zaangażowania się w wolontariat niejednokrotnie pośród argumentów nawiązujących do idei altruizmu odnaleźć można i te mówiące o chęci zdobycia nowych umiejętności, rozszerzeniu doświadczenia zawodowego, zbadania nowych możliwości zawodowych, satysfakcji z wykonywanej pracy czy uaktywnieniu zawodowym¹⁷. Autor w szczególności nie zgadza się z – w jego opinii fałszującym rzeczywistość – poglądem, wykluczającym chęć pokierowania swoją przyszłością zawodową dzięki wolontariatowi. Uznanie wolontariatu, jako w pełni opierającego się na altruistycznej potrzebie oddania swojego czasu i pracy innym w warunkach współczesnego rynku pracy, zakrawa na hipokryzję. Przyznać można, że „wolontariat nie może być motywowany chęcią znalezienia pracy i zarobku”¹⁸, a w pojęciu tej posługi potrzebna jest niewątpliwie świadomość, nieuprawnienie jednak do jednoczesnego ze świadczeniem swojej pracy i czasu nabywania doświadczenia i kompetencji byłoby nieszczerością. Trudno przecież uznać, że nieznaczącym elementem motywacji do pokierowania swoim życiem zawodowym w stronę pracy socjalnej jest chęć wymiernych korzyści materialnych. Oczywiście nie można jednocześnie nie nadać przewodniej motywacji wymiarowi pozafinansowemu.

Rozwój osobisty i zawodowy może stawać się jedną z okoliczności skłaniających osoby dotąd niepracujące zawodowo do praktyk w wolontariacie. Jak piszą D. Kukła i W. Duda, „coraz ważniejsze stają się dla człowieka wybory, jakich dokonuje, a które dotyczą drogi zawodowej. Istotne jest, aby kariera zawodowa

¹⁵ Zob. M. Kwapiszewska, J. Kwapiszewski, *Polityka społeczna, praca socjalna i wolontariat*, Piła 2012, s. 161.

¹⁶ Tamże, s. 159.

¹⁷ Zob. K. Kossek, *Anioły które dają i biorą – o motywach...*, dz. cyt., s. 142.

¹⁸ M. Firlej, *Jak zaangażować wolontariusza? Prawo a polski wolontariat. Stan prawny na dzień 1 stycznia 2001 roku*, Warszawa 2001, s. 2, cyt. za: T. Tokarski, *Wolontariat w Polsce. Raport z badań w latach 2000–2003*, Łódź 2008.

dawała jednostce coś więcej niż materialne korzyści. Na rynku pracy i w sferach z nim związanych zachodzą dynamiczne zmiany, zmienia się prawo pracy, struktura zatrudnienia, inne są też oczekiwania pracodawców względem pracowników i wobec tych zmian nie jest sprawą prostą wybrać właściwą drogę realizacji kariery zawodowej¹⁹. Często zresztą – jeśli nie bardzo często – wolontariat jest działalnością, którą zwykło się traktować jako umożliwiającą wolontariuszowi sprawdzenie się w wybranej dziedzinie czy zawodzie, pozwalającą wziąć odpowiedzialność za wykonywanie swojej pracy, zdobycie doświadczenia w sferze zawodowej²⁰. „Wolontariat może być traktowany jako forma samokształcenia się jednostki. W dzisiejszych czasach do znalezienia pracy nie wystarczy już tylko wykształcenie, potrzebna jest praktyka, a praca wolontariacka stwarza możliwość zdobywania i pogłębiania doświadczeń. Pozwala na zdobycie umiejętności, które okazują się być niezbędne przy wykonywaniu pracy zawodowej. Bardzo często są też czynnikiem decydującym przy ubieganiu się o konkretną pracę²¹”.

Praca socjalna w kontekście współczesnego rynku pracy

Trzecia część podjętej charakterystyki nie może nie dotyczyć wolontariusza jako przyszłego pracownika socjalnego na rynku pracy – jego perspektyw tam na tle procesów gospodarczych stawiających pracowników mimo wszystko w coraz lepszej sytuacji, pomimo różnych krótkookresowych niejednokrotnie niekorzystnych tendencji wynikających z cykli gospodarczych. Pochylając się nad problemem perspektyw zawodowych w obszarze pracy socjalnej w świetle współczesnych procesów na rynku pracy, podkreślić trzeba dynamikę procesów na nim mających miejsce, jako immanentną jego cechę. Oznacza to, że ujęcie definiowanej ścieżki rozwoju zawodowego, jakie skonstruowano w nagłówku niniejszego wywodu, może być potraktowane jako aktualne i potencjalnie interesujące „tu i teraz”, niekoniecznie jednak już w najbliższej nawet przyszłości. Poruszając się cały czas „na linii” kontynuowanej drogi zawodowej od wolontariusza do pracownika socjalnego, na uwagę zasługuje znaczący walor adekwatności nabytego doświadczenia i umiejętności wolontariusza w świetle profesjonalizacji zawodu pracownika socjalnego. Jak pisze o tym P. Sikora, „podnoszący się poziom

¹⁹ D. Kukla, W. Duda, *Wolontariat pierwszym krokiem do zatrudnienia*, w: *Praca socjalna i wolontariat w pomocy społecznej*, M. Mirowska (red.), Częstochowa 2010, s. 110.

²⁰ Zob. M. Radecka, G. Makula, *Wolontariat – pierwszy krok na rynek pracy*, w: *Praca socjalna i wolontariat w pomocy społecznej...*, dz. cyt., s. 129.

²¹ A. Śliwa, *Wolontariat jako forma dążenia do samorozwoju*, w: *Idea wolontariatu w kształtowaniu społeczności lokalnych*, D. Widelak, S. Śliwa (red.), Opole 2009, s. 58.

wykształcenia, wzrost rangi poziomu doskonalenia zawodowego, szybkie reagowanie na pojawiające się problemy społeczne to ważne przesłanki postępującej profesjonalizacji²². Nie można nie odnaleźć związku pomiędzy coraz wyższymi wymaganiami stawianymi wobec pracowników socjalnych, a tymi wymaganiami stawianymi wobec osób nie tylko dobrze wykształconych, ale i posiadających praktyczne doświadczenie w kontakcie z niejednokrotnie niełatwymi sytuacjami w ramach wykonywanego dotychczas wolontariatu.

Gdyby chcieć spojrzeć na dalszą perspektywę rozwoju zawodowego pracownika socjalnego przez pryzmat identyfikacji tej profesji w powszechnym odbiorze, to perspektywa taka budzić mogłaby wątpliwości. Jak pisze M. Bieńko, „zawód pracownika socjalnego w Polsce nie cieszy się zbyt wysokim statusem społecznym w środowisku lokalnym, mimo, że coraz bardziej wzrasta potrzeba i znaczenie tego typu pracy. Niski prestiż potwierdzają wyniki sondaży społecznych²³. Przyczyny takiego stanu rzeczy są skomplikowane i próby wyjaśnienia ich zdecydowanie przekraczają przyjęte tutaj ramy. Nakreślony jednak tutaj pryzmat mając na celu ukazanie perspektywy rozwoju zawodowego w obszarze pracy socjalnej w świetle współczesnych procesów na rynku pracy, wydaje się mniej pesymistyczny. Z pewnością wynika to z samej sytuacji na rynku pracy i zjawisk na nim zachodzących w czasie ostatnich dziesięciu lat. Uciekając się do absolutnie podstawowych danych wspomnieć należy, że całościowo ujmowane bezrobocie w skali kraju w ostatnim kwartale roku 2013 wynosiło 13,4%²⁴, zaś dziesięć lat wcześniej – w roku 2003 – poziom ten wynosił 20,0%²⁵. Znacząco niższy poziom bezrobocia zdecydowanie interpretowany może być oczywiście jako sprzyjający sytuacji pracowników w ogóle, nie jedynie pracowników służb socjalnych.

Gdyby chcieć – zdaniem autora – odnaleźć punkt odniesienia, który pozwoliłby określić perspektywy rozwoju zawodowego, wskazać należałoby kilka parametrów – niekoniecznie dokonując oceny tej perspektywy na tej podstawie.

²² P. Sikora., *Profesjonalizacja pracy socjalnej w warunkach transformacji systemu pomocy społecznej w województwie opolskim*, w: *Pracownik socjalny. Wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej...*, dz. cyt., s. 43.

²³ M. Bieńko, *Dylematy profesji i roli w refleksyjnym projekcie tożsamości współczesnego pracownika socjalnego na przykładzie pracowników powiatowych centrów pomocy rodzinie*, w: *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, M. Rymśa (red.), Warszawa, 2012, s. 113, publikacja na: <http://isp.org.pl/uploads/pdf/52183713.pdf> [dostęp: 18.05.2014 r.].

²⁴ Zob. *Bezrobocie rejestrowane, I–IV kwartał 2013 r.*, tabl. 1, *Bezrobotni zarejestrowani i stopa bezrobocia*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014, s. 13.

²⁵ *Główny Urząd Statystyczny*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/praca-wynagrodzenia/bezrobocie-stopa-bezrobocia/stopa-bezrobocia-w-latach-1990-2014,4,1.html#> [dostęp: 18.05.2014 r.].

Pierwszym parametrem można by określić ogólnie rozumianą sytuację na rynku pracy. Dzisiejsza sytuacja pracowników socjalnych na rynku pracy jest złożona. Zdaniem autora, paradoksalnie to stopień wrażliwości materii, jaką zajmuje się pracownik socjalny, będąc zdecydowanie wysokim, czyni ten zawód wymagającym i nie łatwo dostępnym w sensie oczekiwanych przez ten zawód predyspozycji osobowościowych. „Pracownicy socjalni to kategoria zawodowa związana z udzielaniem pomocy, która obejmuje wszelkie działania profesjonalne, pomagające podopiecznym rozwiązywać problemy bio-psycho-społeczne w bezpośredniej interwencji terapeutycznej (twarzą w twarz)”²⁶.

Podkreślenie tej cechy oznaczającej wymóg specyficznych warunków psychologicznych i osobowościowych wskazuje, iż nie jest omawiana profesja w tym sensie ogólnodostępna - abstrahując od formalnych wymogów stawianych przed pracownikiem socjalnym. Informacje publikowane powszechnie na temat tego zawodu informują o tym, że „zawód pracownika socjalnego jest zawodem specyficznym. Do jego wykonywania nie wystarcza bowiem wiedza zawodowa. Konieczna jest odpowiednia postawa, uzdolnienia, umiejętności i sprawności”²⁷. Rynek pracy, na którym poruszają się pracownicy, socjalni zdaje się być rynkiem względnie wąskim. W tym znaczeniu można by ostatecznie uznać, że kompleksowo przygotowana osoba nie powinna spodziewać się większych niż inne grupy zawodowe przeszkód w potencjalnym poszukiwaniu pracy.

Drugim, trudnym do przecenienia, parametrem mogącym wskazywać perspektywy rozwoju zawodowego w omawianym obszarze jest zadowolenie z wykonywanej pracy pracownika społecznego. Jak pisze M. Łuczyńska o zagadnieniu zadowolenia z pracy, wskazuje się wiele różnych warunkujących je czynników. „Jednym z nich jest spójność między oczekiwaniami wobec swojej pracy a poziomem ich zaspokojenia”²⁸. Trudno, rzecz jasna, budować generalną prawidłowość w stosunku do całości zjawiska. Zdając sobie sprawę z konieczności odwołania się do badań empirycznych, podkreślić należy, że postrzeganie swojej profesji przez pracowników i wizja swojego rozwoju i korzyści płynących z wykonywania pracy socjalnej świadczyć może o wprost rozumianej atrakcyjności „fachu”,

²⁶ A. Woźniak-Krakowian, *Jakość życia pracowników socjalnych. Wymiary jakości życia pracowników socjalnych*, w: *Praca socjalna i wolontariat w pomocy społecznej...*, dz. cyt., s. 32.

²⁷ Broszura informacyjna *Centra Informacji i Planowania Kariery Zawodowej Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie w Krakowie, Nowym Sączu i Tarnowie*, http://wup-krakow.pl/uslugi-ryнку-pracy/poradnictwo-zawodowe/informacje-zawodowe-1/o-zawodach-pliki/prac-_socjalny-kn.pdf [dostęp 18.05.2014 r.].

²⁸ M. Łuczyńska, *Pracownicy socjalni w procesie zmian...*, dz. cyt., s. 54.

o tym, czy wypełniając obowiązki wynikające z charakteru pracy, pojęcie satysfakcji zawodowej znajduje się w zasięgu pracownika socjalnego. Na teoretyczne pytanie o to, czy próba doszukiwania się przez pracownika socjalnego satysfakcji z pracy w obszarze służby socjalnej jest w ogóle uprawniona na tle altruistycznego charakteru tak wykonywanej pracy – choćby traktowanej jako zajęcie zawodowe, wciąż będącej jednak altruistyczną i niekomercyjną – autor z pełnym przekonaniem uznaje, że tak, jest. Niezależnie od altruistycznego w ogromnej mierze charakteru tej pracy, jest takie pytanie z pewnością uprawnionym. Należy zgodzić się chociażby ze względu na fakt, iż „(...) człowiek nie kieruje się w swym działaniu tylko jednym pojedynczym motywem, że właściwa mu jest pewna polimotywowość, która oznacza, że u podstaw naszego zachowania nie leży jeden motyw, lecz cały ich kompleks (motywy osobiste, społeczne, działaniowe)”²⁹, chęć osiągnięcia satysfakcji zawodowej nie wyklucza więc motywacji związanej z potrzebą okazywania pomocy.

Po trzecie ująć należałoby również procesy zmian w kształcie samego zawodu, jego profesjonalizację i perspektywy formalnego jego kształtu w najbliższym możliwym do przewidzenia czasie. Nie stanowi *novum* dygresja w tym miejscu, iż zmiany dokonane w Polsce po roku 1989, w szczególności w sferze życia społecznego, znalazły swoje odzwierciedlenie w systemie opieki społecznej. „Zmiany okresu transformacji spowodowały bardzo wiele korzystnych przeobrażeń ustrojowych, ale także, w ramach jej negatywnych kosztów społecznych, powstało szereg nowych i nastąpiło nasilenie wcześniej występujących problemów związanych z zaspokajaniem potrzeb dnia codziennego wielu ludzi, zwłaszcza niesamodzielnych życiowo”³⁰. Poczynione odniesienie do zmian systemowych jest o tyle zasadne, że zmiany te znalazły swoje odzwierciedlenie w polityce społecznej, a w szczególności w obszarze pracy socjalnej w postaci dynamicznie zmieniających się wymogów stawianych przed osobami trudniącymi się tym zawodem, przede wszystkim jako konieczność zdecydowanego rozszerzenia kompetencji zawodowych pracowników socjalnych. Szeroko omawiany w literaturze proces profesjonalizacji służb społecznych jest odzwierciedleniem tej tendencji. Przez wspomnianą profesjonalizację pracy socjalnej rozumie się „(...) proces zarówno budowania wspomnianej tożsamości zawodowej i etosu zawodowego,

²⁹ A. Kurcz, *Poczucie tożsamości zawodowej pracowników...*, dz. cyt., s. 156.

³⁰ I. Dąbrowska-Jabłońska, *Kształcenie i doskonalenie zawodowe pracowników socjalnych*, w: *Pracownik socjalny. Wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej...*, dz. cyt., s. 59.

jak i kształtowania się ścieżek rozwoju zawodowego³¹. Z tego punktu widzenia uznać należy perspektywę rozwoju za nie tylko możliwą, ale i oczekiwaną.

W pokrótce opisanych okolicznościach związanych z modelem ścieżki rozwoju zawodowego od wolontariusza do pracownika socjalnego, zauważyć można dużą zbieżność okoliczności czyniących taką kontynuację zawodową możliwą i sprzyjającą rozwojowi zawodowemu wolontariusza jako osoby predysponowanej zarówno w kontekście posiadanego doświadczenia i wiedzy z zakresu szeroko rozumianej pracy socjalnej, jak i w kontekście jego charakteru i posiadanych cech osobowościowych. Rodzi się oczywiście pytanie, czy taki mechanizm kontynuacji i wykorzystania wspomnianych predyspozycji powierzony powinien być inicjatywie samych zainteresowanych czy zasadnym byłoby tworzenie mechanizmów „zewnętrznych”. Odpowiedź na to pytanie wydaje się nasuwać sama.

Literatura przedmiotu:

Bezrobocie rejestrowane, I-IV kwartał 2013 r., tabl. 1, *Bezrobotni zarejestrowani i stopa bezrobocia*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, 2014.

Bieńko M., *Dylematy profesji i roli w refleksyjnym projekcie tożsamości współczesnego pracownika socjalnego na przykładzie pracowników powiatowych centrów pomocy rodzinie*. w: *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, M. Rymśza (red.), Warszawa 2012, <http://isp.org.pl/uploads/pdf/52183713.pdf> [dostęp: 18.05.2014 r.].

Broszura informacyjna *Centra Informacji i Planowania Kariery Zawodowej Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie w Krakowie, Nowym Sączu i Tarnowie*. publikacja na: http://wup-krakow.pl/uslugi-ryнку-pracy/por..adnictwo-zawodowe/informacje-zawodowe-1/o-zawodach-pliki/prac-_socjalny-kn.pdf [dostęp: 18.05.2014 r.].

³¹ M. Rymśza, *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce*, w: *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, M. Rymśza (red.), Warszawa 2012, s. 20, <http://isp.org.pl/uploads/pdf/52183713.pdf> [dostęp: 18.05.2014 r.].

- Dąbrowska-Jabłońska I., *Kształcenie i doskonalenie zawodowe pracowników socjalnych*, w: *Pracownik socjalny. Wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej*, J. Brągiel, A. Kurcz (red.), Opole 2002.
- Firlej M., *Jak zaangażować wolontariusza? Prawo a polski wolontariat. Stan prawny na dzień 1 stycznia 2001 roku*, Warszawa 2001.
- Kossek K., *Anioły które dają i biorą – o motywach bycia wolontariuszem*, w: *Wolontariat jako działanie prospołeczne w obszarze pomocy społecznej i pracy socjalnej*, B. Matyjas (red.), Kielce 2009.
- Krzyszkowski J., *Nowa rola służb społecznych w jednoczącej się Europie a pomoc społeczna w Polsce*, w: *Wielowymiarowość pracy socjalnej*, K. Frysztański, K. Piątek (red.), Toruń 2002.
- Kukła D., Duda W., *Wolontariat pierwszym krokiem do zatrudnienia*, w: *Praca socjalna i wolontariat w pomocy społecznej*, M. Mirowska (red.), Częstochowa 2010.
- Kurcz A., *Europejskie wymiary kształcenia do zawodu pracownika socjalnego*, w: *Pracownik socjalny. Wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej*, J. Brągiel, A. Kurcz (red.), Opole 2002.
- Kurcz A., *Poczucie tożsamości zawodowej pracowników socjalnych*, w: *Pracownik socjalny. Wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej*, J. Brągiel, A. Kurcz (red.), Opole 2002.
- Kwapiszewska M., Kwapiszewski J., *Polityka społeczna, praca socjalna i wolontariat*. Piła 2012.
- Leśniak-Moczuk K., *Zmiany jakościowe w pracy socjalnej w okresie przemian społeczno-gospodarczych*, w: *Wielowymiarowość pracy socjalnej*, K. Frysztański, K. Piątek (red.), Toruń 2002.
- Łuczyńska M., *Pracownicy socjalni w procesie zmian – na podstawie badań z 1988, 1995 i 2010 roku*, w: *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, M. Rymśa (red.), Warszawa 2012, <http://isp.org.pl/uploads/pdf/52183713.pdf> [dostęp: 18.05.2014 r.].
- Matyjas B., *Wolontariat jako działanie prospołeczne w obszarze pomocy społecznej i pracy socjalnej*, w: *Wolontariat jako działanie prospołeczne w obszarze pomocy społecznej i pracy socjalnej*, B. Matyjas (red.), Kielce 2009.
- Olszak-Krzyżanowska B., *Pracownik socjalny – zawód czy misja*, w: *Pracownik socjalny a lokalny rynek pracy*, M. Fic (red.), Zielona Góra 1993.
- Radecka M., Makula G., *Wolontariat – pierwszy krok na rynek pracy*, w: *Praca socjalna i wolontariat w pomocy społecznej*, M. Mirowska (red.), Częstochowa 2010.
- Raport z badań. Rola pracownika socjalnego we współczesnym świecie – perspektywy i zagrożenia*. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze. Obserwatorium Integracji Społecznej, Zielona Góra 2013.
- Rymśa M., *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce*, w: *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, M. Rymśa (red.), Warszawa 2012, <http://isp.org.pl/uploads/pdf/52183713.pdf> [dostęp: 18.05.2014 r.].

- Sikora P., *Profesjonalizacja pracy socjalnej w warunkach transformacji systemu pomocy społecznej w województwie opolskim*, w: *Pracownik socjalny. Wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej*, J. Brągiel, A. Kurcz (red.), Opole 2002.
- Śliwa A., *Wolontariat jako forma dążenia do samorozwoju*, w: *Idea wolontariatu w kształtowaniu społeczności lokalnych*, D. Widelak, S. Śliwa (red.), Opole 2009.
- Tokarski T., *Wolontariat w Polsce. Raport z badań w latach 2000–2003*. Łódź, 2008.
- Woźniak-Krakowian A., *Jakość życia pracowników socjalnych. Wymiary jakości życia pracowników socjalnych*, w: *Praca socjalna i wolontariat w pomocy społecznej*, M. Mirowska (red.), Częstochowa 2010, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/praca-wynagrodzenia/bezrobocie-stopa-bezrobocia/stopa-bezrobocia-w-latach-1990-2014,4,1.html#> [dostęp: 18.05.2014 r.].